

Sygn. akt II CSK 141/18

POSTANOWIENIE

Dnia 18 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący)

SSN Jacek Grela (sprawozdawca)

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z powództwa I. Z., D. K., K. K. i M. K.
przeciwko [...] Spółdzielni [...] w L. w likwidacji
o stwierdzenie nieważności uchwały,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 18 kwietnia 2019 r.,
skargi kasacyjnej powódek
od postanowienia Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 20 października 2017 r., sygn. akt I ACz [...],

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w P., w sprawie z powództwa I. Z., D. K., K. K. i M. K. przeciwko [...] Spółdzielni [...] w L. w likwidacji o stwierdzenie nieważności uchwały, postanowieniem z 8 czerwca 2017 r. umorzył postępowanie.

W wyniku zażalenia wniesionego przez powodów Sąd Apelacyjny w [...] postanowieniem z 20 października 2017 r. oddalił je.

Sąd ad quem wskazał m.in., że poprzednik prawny powodów M. Z. wniósł o stwierdzenie nieważności uchwały nr [...] Walnego Zgromadzenia Członków pozwanej spółdzielni z 10 maja 2008 r. Podnosił, że w chwili podjęcia uchwały nie był już członkiem spółdzielni, a jako podstawę prawną żądania wskazał art. 189 k.p.c.

M. Z. zmarł w toku procesu, a w jego miejsce zgłosili się następcy prawni wskazani w komparycji postanowienia. Spór toczył się co do tego, czy podjęta przez pozwaną uchwała ma przymiot ważności. Uchwała ta dotyczyła zmian statutu spółdzielni.

Jednocześnie w sprawie o sygn. akt XII C [...] Sądu Okręgowego w P., M. Z. domagał się ustalenia nieważności jego oświadczenia woli o rezygnacji z członkostwa w pozwanej spółdzielni. Postępowanie to, postanowieniem Sądu Apelacyjnego w [...] w sprawie o sygn. akt I ACa [...], zostało prawomocnie umorzone w związku ze śmiercią powoda w trakcie postępowania apelacyjnego, z uwagi na niemajątkowy charakter roszczenia, związanego z faktem członkostwa w spółdzielni.

Powodowie wskazali w zażaleniu, że ustalenie nieważności uchwały zmieniającej statut ma bezpośredni wpływ na roszczenia majątkowe także byłych spółdzielców. W konsekwencji, żądanie ustalenia nieważności takiej uchwały wiąże się nie tylko z prawem ściśle związanym z osobą zmarłego członka spółdzielni, ale również z prawami majątkowymi podlegającymi dziedziczeniu, obejmującymi udziały w majątku likwidowanej spółdzielni. Skarżący przekonywali, że mają interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. w dochodzeniu roszczenia.

Sąd Apelacyjny nie podzielił powyższej argumentacji. Stwierdził, że zgodnie z art. 922 k.c. prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą jego śmierci na jedną lub kilka osób stosownie do przepisów księgi niniejszej (§ 1). Nie należą do spadku prawa i obowiązki zmarłego ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami (§ 2). Jego zdaniem, Sąd Okręgowy trafnie uznał, że w niniejszej sprawie roszczenie powoda ma charakter osobisty i nie wchodzi w skład spadku po zmarłym. Dotyczy bowiem stwierdzenia nieważności uchwały podjętej przez organ spółdzielni i odnoszącej się do członków spółdzielni. Powództwo takie może więc wytoczyć członek spółdzielni, nie zaś jego następca prawny (por. orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu w sprawie I AC 37/17).

Sąd drugiej instancji dodał, że przedmiotem rozstrzygnięcia w niniejszym postępowaniu zażaleniowym nie jest ocena tego, czy powodowie mają interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c., a zatem ocena zasadności samego roszczenia, ale to, czy charakter roszczenia uprawnia ich do udziału w postępowaniu w miejsce zmarłego M. Z.. Rozstrzygnięcie w sprawie z powództwa opartego na art. 189 k.p.c. mogłoby pośrednio wpłynąć na prawa powodów, ale tylko w sytuacji, gdyby postępowanie takie zakończyło się z udziałem zmarłego powoda. Wówczas można by przyjąć, że istnieją prawa majątkowe wchodzące po nim w skład spadku. Takich praw powodowie mogliby dochodzić na drodze sądowej.

Mając na uwadze powyższe Sąd Apelacyjny na podstawie art. 397 § 2 k.p.c. w zw. z art. 385 k.p.c. oddalił zażalenie jako bezzasadne.

Powyższe orzeczenie w całości zaskarżyli skargą kasacyjną powodowie, zarzucając naruszenie prawa materialnego, tj.:

1. art. 922 § 2 k.c. w zw. z art. 25 § 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (tekst jednolity Dz. U. z 2003 r., Nr 188, poz. 1848 ze zm. - dalej: „Prawo spółdzielcze”) przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie;
2. art. 922 § 2 k.c. przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie;
3. art. 189 k.p.c. przez jego niezastosowanie.

We wnioskach powodowie wnieśli o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji wraz z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Punktem wyjścia do dalszych rozważań powinno być bezsporne stwierdzenie, że stosunek członkostwa w spółdzielni jest stosunkiem cywilnoprawnym. Na podstawie kryterium stosunku prawnego, z którego wynikają poszczególne prawa i obowiązki członkowskie, w doktrynie powszechnie przyjmuje się ich klasyfikację na:

1) prawa i obowiązki wynikające ze stosunków prawnych, w których członek spółdzielni występuje wobec niej jako osoba trzecia (np. wynajmuje spółdzielni lokal, poręcza za dług spółdzielni itp.);

2) prawa i obowiązki wynikające ze stosunku członkostwa;

3) prawa i obowiązki pochodne od stosunku członkostwa.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że prawa wynikające ze stosunku członkostwa są niekiedy nazywane prawami organizacyjno-spółdzielczymi lub organizacyjnymi. Podkreślenia jednak wymaga, że organizacyjny charakter mogą mieć również niektóre prawa pochodne od stosunku członkostwa, w tym zwłaszcza wynikające z członkostwa w organach spółdzielni. Z art. 18 ust. 1 Prawa spółdzielczego wynika, że prawa i obowiązki wynikające z członkostwa w spółdzielni są dla wszystkich członków równe. Z kolei art. 18 ust. 7 Prawa spółdzielczego stanowi, że przepisy ustawy, statut oraz umowy zawierane przez spółdzielnię z jej członkami określają prawa i obowiązki członków wynikające ze stosunków prawnych pochodnych od członkostwa w spółdzielni.

W nauce prawa jednoznacznie wskazuje się, że prawami wynikającymi ze stosunku członkostwa w spółdzielni są różnego rodzaju prawa o charakterze niemajątkowym albo majątkowym. Wśród praw niemajątkowych wyróżnia się w szczególności prawo uczestniczenia w walnym zgromadzeniu lub zebraniu grupy członkowskiej, prawo wybierania i bycia wybieranym do organów spółdzielni, prawo

otrzymania odpisu statutu, regulaminów, kopii uchwał organów spółdzielni oraz innych dokumentów. Z kolei prawami majątkowymi, np. w spółdzielni mieszkaniowej, są: prawo do świadczeń spółdzielni w zakresie jej statutowej działalności oraz prawo do ustanowienia spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego lub odrębnej własności lokalu.

Prawa pochodne od stosunku członkostwa w spółdzielni są na ogół utożsamiane z indywidualnymi prawami majątkowymi członków. Jednakże do tej kategorii można zaliczyć, poza prawami majątkowymi, takimi w szczególności jak spółdzielcze prawo do lokalu (lokatorskie lub własnościowe) czy odrębna własność lokalu, również niektóre prawa o charakterze niemajątkowym, zwłaszcza prawa wynikające z członkostwa w organach spółdzielni.

Obowiązki wynikające ze stosunku członkostwa w spółdzielni można również podzielić na niemajątkowe i majątkowe. Wśród obowiązków niemajątkowych wymienia się m.in. obowiązek przestrzegania szeroko rozumianego prawa spółdzielczego, obowiązek dbania o dobro i rozwój spółdzielni oraz uczestniczenia w realizacji jej zadań statutowych oraz inne obowiązki określone w ustawie lub w statucie. Do obowiązków majątkowych należą np.: obowiązek wniesienia wpisowego, zadeklarowanego udziału, wkładu mieszkaniowego lub budowlanego.

Obowiązki pochodne od stosunku członkostwa w spółdzielni mają także charakter majątkowy albo niemajątkowy. Są to zwłaszcza różnego rodzaju obowiązki związane z korzystaniem z lokali spółdzielczych przez członków spółdzielni mieszkaniowych oraz z pełnieniem funkcji w organach spółdzielni.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że między stosunkiem członkostwa a prawami i obowiązkami pochodnymi od tego stosunku do niedawna istniał ścisły związek, który przejawiał się tym, że podmiotem prawa pochodnego mógł być tylko członek spółdzielni, stosunek członkostwa mógł zaś istnieć niezależnie od praw i obowiązków pochodnych, a ustanie tego stosunku powodowało wygaśnięcie praw i obowiązków pochodnych. Jednak w związku z dokonanymi zmianami ustawodawczymi, wynikającymi nie tylko z wejścia w życie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, ale przede wszystkim kilku wyroków Trybunału Konstytucyjnego, owe reguły zostały mocno zachwiane. Spostrzeżenie to odnosi się w szczególności

do problemu związania odrębnej własności lokalu oraz spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu z członkostwem w spółdzielni.

W doktrynie i orzecznictwie od wielu lat zdecydowanie przeważa opinia, że istnieją dwa kryteria rozróżnienia praw i obowiązków wynikających ze stosunku członkostwa oraz pochodnych od tego stosunku. Po pierwsze, prawa i obowiązki wynikające ze stosunku członkostwa są identyczne (równe) dla wszystkich członków spółdzielni, a prawa i obowiązki pochodne są zróżnicowane. Obecnie wynika to *expressis verbis* z cytowanych przepisów art. 18 § 1 i 7 prawa spółdzielczego w brzmieniu nadanym przez nowelizację z 2005 r. Po drugie, prawa i obowiązki wynikające ze stosunku członkostwa powstają w chwili jego nawiązania, a prawa i obowiązki pochodne powstają wskutek dalszych zdarzeń i stanowią elementy treści stosunku prawnego, odrębnego od stosunku członkostwa. Podkreśla się jednak, że tylko pierwsze kryterium pozwala na dokonanie precyzyjnego rozróżnienia między prawami i obowiązkami należącymi do dwu wspomnianych kategorii. Określone bowiem prawa i obowiązki wynikające ze stosunku członkostwa, nieistniejące w chwili jego nawiązania, mogą powstawać wskutek późniejszych zdarzeń, zwłaszcza uchwał walnego zgromadzenia w sprawie zmiany statutu. Niektóre zaś prawa i obowiązki pochodne mogą powstawać w chwili nawiązania stosunku członkostwa, ale wchodzą w skład treści odrębnych stosunków prawnych.

Przytoczone uwagi pozwalają na sformułowanie bardziej generalnego stanowiska, a mianowicie, że w obrębie stosunku członkostwa w spółdzielni wyróżnić należy prawa i obowiązki, które po pierwsze, mogą mieć charakter majątkowy bądź niemajątkowy, a po drugie, mogą wynikać bezpośrednio ze stosunku członkostwa bądź być pochodnymi wobec niego (z oczywistych względów pominięto rozważania na temat praw i obowiązków wynikających ze stosunków prawnych, w których członek spółdzielni występuje wobec niej jako osoba trzecia).

W ocenie Sądu Najwyższego nie powinno być sporne, że prawa majątkowe pochodne od stosunku członkostwa z reguły podlegają dziedziczeniu stosownie do treści art. 922 § 1 k.c. Przykładem takiego prawa jest prawo do części majątku

spółdzielni w sytuacji postawienia jej w stan likwidacji (art. 125 §§ 5 i 5a Prawa spółdzielczego).

Spadkodawca wytoczył powództwo o ustalenie nieważności uchwały nr [...] z 10 maja 2008 r. Nie był już wówczas członkiem pozwanej spółdzielni. Rodzi się zatem pytanie, czy przysługiwała mu legitymacja procesowa. W ocenie Sądu Najwyższego odpowiedź powinna być jednoznaczna. W świetle bowiem art. 42 § 2 prawa spółdzielczego, który w chwili podjęcia uchwały obowiązywał już w aktualnej wersji, uchwała sprzeczna z ustawą jest bezwzględnie nieważna. Okoliczność taką może podnieść każda osoba mająca w tym interes prawny w ramach powództwa ustalającego (art. 189 k.p.c.). W rezultacie powództwo o ustalenie nieważności uchwały mogą wytoczyć nie tylko członkowie spółdzielni, ale także byli członkowie, jeżeli wykażą interes prawny, a także i inne osoby, niezwiązane ze spółdzielnią, ale również pod warunkiem wykazania interesu prawnego.

W okolicznościach sprawy, niewątpliwie spadkodawca posiadał interes w wytoczeniu powództwa, ponieważ przedmiotowa uchwała zmieniała jego sytuację majątkową jako byłego członka spółdzielni (art. 125 § 5a prawa spółdzielczego).

Powstaje zatem drugie pytanie, czy jego spadkobiercy byli legitymowani do kontynuowania procesu, podczas którego spadkodawca zmarł. Należy uznać, że także w tym przypadku nie powinno być wątpliwości. Wykazano powyżej, że prawo majątkowe do części majątku spółdzielni podlega dziedziczeniu, a zatem spadkobiercy M. Z. mają interes prawny w kontynuowaniu wytoczonego przez niego postępowania. Oczywiście, zajęte stanowisko nie przesądza w żadnej mierze merytorycznej zasadności wytoczonego powództwa.

W tym stanie rzeczy orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c.

a

jw